
1906

ČERVENEC-SRPEN

Čís. 8.-9.

FRANTIŠEK BARTOŠ.

K ÚMRTÍ JEHO NAPSAL JOSEF BARTOCHA.

Do chladného lůna rodné země uložili jsme 14. června na hřbitově zlínském ušlechtilého muže, jenž byl nejen skvělou ozdobou vědy a svého národa, nýbrž i zvláštní chloubou naší užší vlasti moravské, ja na tu dobu jejím nejslavnějším spisovatelem. On tuto rodnou zemi svou miloval láskou tak horoucí a účinnou, že jí zasvětil všechny síly své, všechnu duši svou a na oltář vlasti ochotně kladl hojně a štědré oběti po celý život svůj, i po smrti. On plodnou prací svou zúrodnil a zvelebil nivy její ladem ležící, vypěstil jí celé řady schopných a nadšených pracovníkův a proslaviv spisy svými jméno její po celém světě slovanském, jako zdatný hrdina práce 11. června 1906 odešel k otcům a přidružil se k nejslavnějším synům vlasti moravské; byl vzácný muž Fr. Bartoš.

Jako největší část našich slavných buditelův a křisitelů, také Bartoš narodil se v nepatrné chaloupce, hospůdce to na Mlatcově*), dne 16. března 1837 a byl od svých prostých, ale hodných rodičů pečlivě vychováván. Už za mladistvých let jevil neobyčejnou bystrost duševní a z okolí svého ssál do sebe náklonnost k národním písním a hudbě; už jako chlapeček znal a zpíval ze zábav v hospůdce pořádaných na sta písniček a chodě do školy zlínské, přiučil se hudbě tam zvláště horlivě a úspěšně pěstované.** Ve škole prospíval výborně, býváje prvním premiantem.

*) Malá to vesnička asi $\frac{3}{4}$ hodiny od Zlína na sz. vzdálená při silnici vedoucí ze Zlína do Holešova.

** Viz jeho článek „Bratři Vojtěchové, rektori Zlinští“ v jeho „Desíti rozpravách lidopisných“.

Ale poněvadž otec Bartošův neměl mnoho majetku, nepomýšlel dáti Františka na studie, nýbrž chtěl jej ponechati doma. Teprve jsa přemluven doléhavými domluvami strýcovými, odhodlal se poslati jej roku 1852 na vzorní hlavní školu v Olomouci, kde František také byl prvním premiantem a utvrdil se v němčině, bez níž nebyl by mohl studovati na tehdejších gymnasiích úplně německých. Od roku 1853—1860 studoval na gymnasiu olomouckém, muse pracně sebe vyživovati vyučováním slabších spolužákův, ale ve studiih prospívaje výborně. Uvědomění národním v nižších třídách probudil v něm výtečný učitel a vroucí vlastenec prof. Fr. Vaněk, jenž svým nadšením a vynikajícím taktem vychovatelským i pracovitostí měl trvalý vliv na celý život Bartošův. S horoucím přesvědčením vlasteneckým odebral se na universitní studie do Vídně, chtěje se státi profesorem, aby tak později národu svému mohl prospěti, odchovávaje mu mládež duchem vlasteneckým. Oddal se ohnivě studiu jazyků klassických, ale také češtiny u Miklosiče a Šembery a též tu se vykázal znamenitým prospěchem a požíval přízně některých vynikajících profesorů, jako Bonitze a zvláště Miklosiče, s nímž i později zůstal povždy ve svazku přátelském. I na těchto studiích (1860—1864) velmi těžce se protloukal a proto po 4 letech ihned přijal suppleturu na piaristickém gymnasiu ve Strážnici (1864—65) a potom v Olomouci (1865—66), kde nejen mezi žáky, nýbrž i v české společnosti horlivě jako vynikající zpěvák směrem vlasteneckým působil. Roku 1866 po prázdninách stal se skutečným učitelem gymnasiijním v Těšíně, kde se důkladně přiučil jazyku polskému a literatuře polské. Po třech letech (1866—1869) povolán byl na nově zřízené I. české gymnasium v Brně, kde zůstal už až do odpočinku r. 1898, jmenován byv před tím r. 1888 ředitelem II. čes. gymnasia v Brně.

Jestliže už na ústavech německých usiloval žáky české nadchnouti pro jazyk mateřský a zachovati je svému národu, s tím větší ochotou a horlivostí činil tak na obou českých gymnasiích brněnských. Neboť chtěje národu svému prospěti, hleděl mu vychovati vzornou a nadšenou inteligenci, která by milovala svou vlast a řeč, která by byla povahy čisté, poctivé, ušlechtilé, pracovitě, vytrvalé, která by spěla za krásnými ideály a lid vedla za nimi. On stav se profesorem z lásky k učitelskému povolání, pojímal úřad svůj vážně, a pokládaje jej za vznešený, konal vždy svědomitě a ochotně povinnosti jeho. Oni maje hluboké vědomosti netoliko učil své žáky a obohacoval je hravě důkladnými vědomostmi, nýbrž také je laskavě s podivuhodným taktem paedagogickým a vlastním stkvělým příkladem vychovával v pěkné a různé povahy; jsa otcovským rádcem a pobadatelem, příznivcem i štedrým podporovatelem, vychoval nám za svého třicetiletého učitelování celou řadu znamenitých mužů, kteří dosud

s nejvyšší úctou a s opravdovým nadšením na něj vzpomínají*) a v jeho duchu na Moravě působí.

Vedle tohoto působíště svého oddával se ovšem také neunavně vědě a životu veřejnému, konal důkladné a rozsáhlé studie národopisné, sbíral národní písně, přispíval radou i peněžitou pomocí na všechny národní účely a podniky, spisoval četná pojednání a rozsáhlé spisy — zkrátka pracoval neúnavně na národa roli dědičné, neustáváje od této zimničné činnosti**) ani na odpočinku ve své rodné vísce Mlatcově. Neboť uchýlil se tam ne za tím účelem, aby po hojně a požehnaně práci klidně odpočíval, nýbrž aby nikým a ničím nejsa vyrušován tím pilněji oblíbenými záměry svými se zabýval; jen zřídka některý přítel vylákal jej o prázdninách neb i v jinou dobu na delší cestu do Italie, Paříže, Švédska, Haliče a j.). Tu na Mlatcově vznikla ještě celá řada nových děl: Domácí čítanka (r. 1900), Národní písně moravské (1900—1901), Nová rukověť správné češtiny (1901), Sto lidových písní československých (1903), Dialektický slovník moravský (1905—6), Deset rozprav lidopisných (1906) a již od roku 1902 k tisku přichystané, ale teprve po smrti spisovatelově vydané dílko: Kytice dětských pohádek.

Ale pilnou a tichou práci tu začal ohrožovati netušený a nevídaný host, který se znenáhla příkradl, totiž zlá nemoc jako následek zastaralé choroby, od níž nebylo pomoci. Dne 4. září 1902 Bartoš po prvé stížen byl silným záchvatem uraemickým, že zůstal bez sebe; zotavil se sice pohnáhlu, ale r. 1903 opakoval se záchvat dvakráte, tak že Bartoš už začátkem r. 1904 sestavil závět. Zákeřná nemoc (scvrknutí ledvin) nedovolovala mu vzdalovati se z domu, překážela mu v práci — ač pracovati nepřestal, neboť život bez práce pokládal za horší než smrt — kormoutila jej neblahými předtuchami, tížila všelikým nepohodlím a halucinacemi, až 11. června 1906 k půlnoci po třídenním bezvědomí vyprostila tohoto šlechetného, mohutného ducha z pout pozemských a povznesla do výšin nebeských. Za upřímné soustrastí celého národa, zvláště lidu moravského, za přečetné účasti stavu učitelského a duchovního, za přítomnosti četných žáků, přátel a příznivců, deputací spolků brněnských a měst, jejichž nebožtík byl čestným členem, jsa doprovázen všemi spolky, školní mládeží a přehojným občanstvem ze Zlína, rodné vísky Mlatcovy a nejbližšího okolí pochován byl Bartoš dle přání svého na hřbitově zlínském v hrobě svých rodičův uprostřed lidu, jež tak miloval a proslavil.

*) Dosvědčují to na př. Dr. Herben a Dr. Kameníček v Liter. Listech 1887, str. 94 a 163, jiní jeho žáci v Hlasu 1904, čís. 25 a 1906 čís. 88, v Času 1906 a jinde.

**) V Brně se někdy tak přepracoval, že upadl i do nemoci a blížek byl zoufalství; teprv po důrazné domluvě lékařově dopřál si potřebného oddechu.

Nezůstal totiž Bartoš pouhým učitelem mládeže na středních školách, nýbrž on stal se též výtečným spisovatelem a organisátorem ruchu vědeckého a spisovatelského na Moravě. Literární činnost jeho vyplynula jednak z ideální lásky k národu a mateřskému jazyku, zejména moravskému, jehož studiem už na universitě zabýval se s velikou zálibou a jemuž co nejvíce prospěti dle zásad školy romantické pokládal za vlasteneckou povinnost, jednak z povolání učitelského, jež je mu, učiteli nad jiné svědomitému a horlivému, kázalo starati se o duševní potřeby svých žáků a dosavadní nedostatky v našem školství odstraňovati vhodnými učebnicemi, jednak z vnitřní, přirozené náklonnosti k hudbě a zpěvu, jež jej puřila dle zásad školy romantické všímati si poesie lidové a pečlivě sbírat plody její. Ježto činností spisovatelské velkou cenu přikládal, vždy vážně na ni pohlížel a vážně také plnil úkoly její; ježto pak psátí začal, když už dospěl jeho duch: také všem plodům svým vtiskl ráz duševní dospělosti a vyřibenosti.

První jeho pokusy spisovatelské jsou ovšem německé, jakž jinak býti nemohlo u spisovatele vyučujícího na ústavě německém v Těšíně; jsou to pojednání, jež se týkají české syntaxe, uveřejněné v programech těšínského katolického gymnasia r. 1868 a 1869. Ve studiích těch pokračoval ještě horlivěji, když se stal professorem na gymnasiu českém. Neboť chtěje českým žákům býti vzorem, musil sám horlivě cvičiti se v jazyku mateřském, čísti vzorné spisy české, zkrátka konati studie syntaktické, jež pak otiskoval jednak v programech čes. gymnasia brněnského, jednak v časopise Maticе Moravské, v Komenském, v Listech filologických a paedagogických. Snaže se vymýtití své vlastní chyby a vyřibiti svou mluvu nejpřesněji po příkladu Čelakovského, stal se tak mimoděk brusičem jazykovým, který úzkostlivě dbal čistoty jazykové a dožadoval se jí ode všech. Už tehdy psal články brusičské do časop. Mat. Mor. a Komenského, později do Obzoru a j. Aby žákům usnadnil učení staré a střední literatury české, sestavil jim a r. 1874 vydal Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední (s pseudonymem Jan Vesnický). Aby studující mládeži opatřil vzory poesie prostonárodní a umělé, vlastenecké a milostné, vydal jí Anthologii z národních písní českoslovanských (1873), Vlast (1875), Vesna (1876), skrýváje se v těchto dvou sbírkách za pseudonymem Josef Zapletal; aby poznala poutavé dílo středověké literatury, vydal Příhody V. Vratislava z Mitrovic (1874) opraviv původní jazyk jejich; z „Mudrosloví“ Čelakovského vybral Pravidla moudrosti a opatrnosti s pseudonymem Jan Kopecký. Ale hlavní zření v tu dobu měl k důležitým potřebám školským; aby žákům nejnižším opatřil záživnou a moderní četbu, vydal (1876) zdařilou Čítanku pro první třídu

středních škol českých a téhož roku ve spolku s Kosinou ještě důležitější Malou Slovesnost, která žákům tříd vyšších poskytnouti měla vzorných příkladů k poznání základních pojmův aesthetických i z nejnovějších spisovatelů našich básnických a prosaických a vanula neobyčejně svěžím dechem naší poesie, že vzbudila rozruch i ve vrstvách mimoškolských. Později sepsal i ostatním třem třídám nižšího gymnasia podobné čítanky, jež vesměs vynikaly bezvadnou češtinou a naváděly nejen k čistotě jazykové, nýbrž i k ušlechtilosti srdce, obsahující duchaplné ukázky jak ze všech druhů básnických, tak i vědeckých; proto podnes nepozbyly svého významu, byvše několikrát podstatně zdokonaleny. Výsledkem četných a pracných studií syntaktických dřív uveřejněných byla Skladba jazyka českého (1878), která měla přiučovati správné češtině a pro svou zdařilost za 6 let vyšla čtyřikrát. Snaha o přesnou mluvu českou neopustila Bartoše do smrti; do poslední chvíle hleděl jazyk náš očistiti všelikých barbarismů a chybných neoterismů jednak pojednáními brusičskými a kritikami (v Komenském, Paedagogiu, Obzoru, Věstníku českých professorů), jednak i celou knihou všem vzdělancům jazyka svého bedlivým určenou: Rukověť správné češtiny (1891, 1893, Nová rukověť spr. č. 1901). Z téže příčiny opravil i sloh Boženy Němcové ve zvláštním vydání (Babička 1887, Vybrané spisy B. Němcové 1893).

Ale Bartoš v činnosti své — ač byla tak důkladná a namáhavá — neobmezil se pouze na školu; neboť považoval dle zásad svých za svou svatou povinnost působiti na všech stranách slovem i písmem ve prospěch vlasti. Povšechná tehdejší malátnost a neuvědomělost národní na Moravě vyžadovala horlivých pracovníků na všech stranách; nemohlo se čekati až na dorost nové generace vycházející z nových gymnasií českých. Bylo třeba ihned přiložiti pilné ruce k dílu, rozprouditi stojaté vody národní lhostejnosti a netečnosti, probuditi duševní ruch, šířiti jej zvláště učitelstvem národním, do vrstev stále širších, přestovati vědu se zvláštním zřením k poměrům moravským a povznést ji na vyšší úroveň. V Olomouci snažil se o to úspěšně Kosina s Havelkou, Práskem a jinými pomocníky, v Brně v práci tu se uvázal Bartoš s Brandlem, Roytem a jinými spolupracovníky, hodlající časopisem „Maticе Moravské“ buditi v inteligenci moravské zájem o věci vyšší, soustřediti v něm spisovatele moravské a působiti asi tím směrem a účinkem, jako časopis musejní v Čechách. Shledával úsilně spolupracovníky (na př. Kosinu jako kritika) a vybízal k pracím literárním, sám hojnou hřivnou přispíval, zvláště když se stal redaktorem čas. Mat. Mor. (1876—1882, pak 1890—1901); chybilo-li článků, musil vlastními pracemi vyplňovati mezery a to největším dílem zdarma. Uveřejňoval v něm cenné články mluvnické (syntaktické), bru-

sičské, kritické, národopisné (Ze života lidu moravského 1877—1880, O domácím lékařství lidu mor. 1891, Drobné pověry lidu mor. 1892 a j.) S podobnou ochotou přispíval od r. 1878 hojnými články podobného obsahu do brněnského zábavněpoučného časopisu „Obzoru“, určeného širším vrstvám; jsa obhájcem R. K., vystupuje tam proti odpůrcům jeho, uvažuje o potřebách, vadách a směrech literárních (Život a literatura 1882), o úpadku našeho jazyka, podává estetické rozbory národních písní, cestopisné obrázky a zkoumá o příčinách úpadku mezi naším lidem. Neméně horlivě posílal už od r. 1873 četné články do olomouckého „Komenského“, aby svým ideám získal zejména učitelstvo moravské, aby ono přiučilo se správné češtině, šířilo ji do škol a do spisův (České hodinky 1899, 1900), aby naučilo se správně vníkat do duše dětské a přiměřeným způsobem na ni účinkovati (Naše děti 1886), aby oceňovalo písně národní a zavádělo je do škol, aby čítanky přiměřeně zreformovalo (1898); podal i úvahu o reformě ústavův učitelských (1901). Později také jiným listům v Brně vzniklým a literaturou se zabývajícím (Hlídce literární, Literární listům, Hlídce) neodpíral své pomoci a do nich psával. Ale nepřestával pro ně pracovati sám, nýbrž získával jim za spolupracovníky své přátele a zejména své bývalé žáky, jichž odchoval celé generace a nadchl k podobným ideálům. Tím způsobem skutečně zorganizoval v Brně čilý život literární a kolem sebe soustředil; přispěl k tomu též založením Literárního odboru (1881) v Čtenářském spolku, kdež jako předseda konaje četné přednášky literární přiměl i jiné, aby přednášeli o vynikajících současných plodech literárních, aby rokovali o všelich potřebách i nesnázích literatury naší a názory své také v listech veřejně hlásali. Ježto Bartošovy názory o zásadách životních, o literatuře a zejména též o přesnosti jazykové nesrovnávaly se po každé s běžnými názory literátů pražských, ježto některé kritiky jeho nebo stoupenců jeho přičily se úsudkům pražským a způsobovaly v Praze nevoli, nastal na čas jakýsi antagonismus literární mezi Prahou a Moravou a Bartoš býval někdy prudce a nešetrně z Prahy napadán (na př. 1887 v Lumíru). Literatuře samé boj ten asi nebyl na újmu. Neboť dle literárního odboru brněnského i v jiných městech moravských vznikaly odbory literární, konaly se přednášky a šířil se zájem o českou literaturu a literární otázky.

Tak se Bartoš vrchovatou měrou zasloužil o rozvoj české literatury na Moravě, ale nechtěl tím snad odloučiti se od Čech. Arci nemohl do časopisů českých tak hojně přispívat, když skoro veškeru činnost jeho vyčerpávala Morava, nicméně podporoval důležité odborné časopisy české, dodáváje jim také články vědecké (jazykové do Listů filolog. a paedagog. 1875-77, Věstníku čes. profesorů), brusičské a kritické (do Paedagogia

1879—81) a folkloristické (do Osvěty 1881—84: Z duchovní dílny našeho lidu, Moravští Kopaničáři a j., do Prémie Umělecké Besedy, Českého Lidu).

Jak už z četných rozprav tu zmíněných vyšlo na jevo, Bartoš víc a více všiml si lidu moravského, jednak vážil si neobyčejně poesie lidové, jednak neporušené a svérázné řeči lidové, jednak i zvyků, krojů, povahy, života jeho. K důkladnému prozkoumání a vylíčení všech těchto předmětův už od roku 1875 směřuje hlavní jeho snaha a vede jej ke skvělým výsledkům.

Už od r. 1876 začíná uveřejňovati řadu obrázků ze života lidu moravského v moravských i českých časopisech a se zvláštní bystrostí proniká do všech poměrů jeho a výstižnými rysy trefně je charakterisuje. Počíná svým nejbližším a sobě nejmilejším okolím, bývalým panstvím zlínským (v Čas. Mat. Mor. 1877-80), a později studie své rozšiřuje na jiné kmeny i všechen lid moravský (Moravské Valašsko v Osvětě 1880, Morav. Kopaničáři v Osvětě 1885, Poduží a Podužáci v Obzoru 1883-4 a j.) a se zvláště hlubokým porozuměním vnoří se do života našich dětí na venkově a líčí jej zevrubně a roztomile v Našich dětech (v Komenském 1886). Obrázky ty setkaly se s takovou oblibou, že už r. 1883 vyšly sebrány v knize „Lid a národ“ (I. sv. o 244 str., II. r. 1885 o 337 str.) a v knížce „Naše děti“ (1888 II. vyd. 1899). V důležitých těchto studiích lidopisných Bartoš neustále pokračoval; otiškoval je nejdříve v uvedených časopisech (zejména také v „Českém Lidu“) a vydal později sebrané v samostatných knihách: „Moravský lid“ 1892, 328 str., zvyky a pověry lidu moravského vylíčené s vyčerpávající zevrubností), „Moravská svatba“ (1892), „Líšeň“ a nejspíše „Deset rozprav lidopisných“ (1905). Meškaje neustále mezi lidem a maje zvláštní vnímavost pro veškeren život jeho, pro všechny slasti a strasti jeho, vylíčil nám jej zevrubně a věrně na základě vlastních zkušeností a úplné znalosti věcné. Proto jsou lahodné a poutavé tyto spisy ceny trvalé.

Zároveň písně lidové našly v Bartošovi svého největšího ctitele a pěstitel. On sám už za útlého mládí v otcově hospůdce o zábavách slýchal pěti písně národní, ssál je duší dychtivou do sebe, že již jako chlapeček pětiletý na sta jich uměl zpívat. Jest přirozeno, že si je horoucně oblíbil a poznáv později nejen hudební ale i znamenitou cenu jejich básnickou, jal se je sbírat po Moravě a Slezsku s neobyčejnou dovedností, uměje si získávat horlivé a schopné pomocníky ve všech stavech a na všech stranách. Není tedy divu, že se jeho pilností a vytrvalostí podařilo zachrániti ještě 3487 lidových písní, vydaných ve třech velikých sbírkách. I. r. 1882 (413 písní), II. r. 1888-89 (1017 písní), III. r. 1900-01 (2057 písní); ke sbírce II. připojil důkladný úvod (150 str.), jímž podrobně rozebral původ, cenu a povahu národ-

ních písní moravských, k III. napsal mu úvod Leoš Janáček o hudební stránce nár. písní moravských. Jsa výborným praktikem, chtěl Bartoš nejkrásnější písně lidové šřtiti též do vrstev inteligentních; vybral tedy z nich nejzdařilejší a uvil z nich „Kytici“ (1890), která za několik měsíců byla úplně rozebrána (II. vyd. 1892, III. r. 1901 má 195 písní) a vytlačila nejednu odrhovačku. Aby zálibu k písním národním už mezi mladou inteligencí rozšířil a ukázal na značnou cenu básnickou písní lidových, vydal r. 1903 studující mládeži „Sto lidových písní českoslovanských“ s estetickým rozbohem a věcným výkladem, jímž ukázal, že umí vycítiti i nejjemnější stránky písní národních a všechny záhady v nich mistrně vysvětliti. Z prstonárodní poesie sestavil také sbírku pohádek pro nejuťlejší mládež (s obsahem nejvíce ze světa zvrěcfoho) už r. 1902, která však teprv po smrti spisovatelově vyjde s názvem „Kytice dětských pohádek“, jsouc krásně illustrována malířem Kašparem. Lidu samému pak z plodů lidových uspořádal r. 1900 „Domácí čítanku“ (460 stránek), aby jej naváděl příjemnou zábavou a poutavým poučením k mravnosti, práci a vědění, jakožto základu našeho spasení, aby jej učil vážit si pohádek, pověstí, písní, starých dobrých zvyků a obyčejů národních.

Ale největší slávy dobyt si v oboru jazykozpytném jakožto důmyslný badatel a výtečný znalec mluvy lidové. Čistota a některé jiné přednosti mluvy lidové vábily jej už ze začátku při jeho studiích syntaktických; už tehdy uváděl hojně příklady z písní národních. Také ve „Skladbě jazyka českého“ valnou měrou čerpal příklady z mluvy lidové; ukázkou prstonárodní fraseologie uveřejnil už r. 1881 v Komenském. Úplnou pozornost jeho upoutala na se řeč lidová při jeho studiích lidopisných r. 1882-84, kdy cestoval po celé Moravě a Slezsku. Poznatky takto nastřádané vědecky zpracoval v monumentálním díle svém „Dialektologii moravské“, jejíž I. díl vyšel r. 1886 a všude byl uvítán pro svou vědeckou důkladnost s neobmezenou chválou. Znalec nekompetentnější univ. prof. Dr. Gebauer mezi jinou chválou vyřkl (v Athenaeu, čís. X.) tato památná slova: „V grammatice literatury české neznám díla tak obsažného a spolu obsahem pravdivého, jako jest dialektologie Bartošova.“ II. obšírnější díl o nářečí hanáckém a českém vyšel teprv r. 1895 zároveň se skladbou, slovníkem abecedním a s II. dílem slovníku věcného. V rozsáhlém spise tom (na 900 str.) podrobně vytkl hranice jednotlivých kmenů moravských a charakteristické znaky nářečí a podřečí, jakož i rozdily jejich od spisovného jazyka. Dílo Bartošovo i za hranicemi naší vlasti uznáno za tak výtečné, že petrohradská akademie nauk vyznamenala je velkou cenou (1700 zl.). Zásluhy a studie své na tomto poli vědeckém dovršil neméně pracným a slavným Dialekti-

ckým slovníkem moravským (566 str.) nedlouho před smrtí dokončeným, o němž nad hrobem Bartošovým vyjádřil se univ. prof. Pastrnek, že dílo to má toliký význam, že na vždy slavno bude jméno Bartošovo v národě a v české vědě. Všechna zvláštní slova a vazby nářečí moravských jsou v něm shromážděny a pečlivě s vědeckou přesností uspořádány, tak že z nich i jazyk spisovný těžiti může, aby se osvěžil i zdokonalil; to bylo vroucí přání nebožtíkovu.

Tím vyčerpal jsem zhruba*) literární činnost Bartošovu, ne však jeho význam a účinek vůbec, jenž potichu zasahoval mnohem dále a hlouběji. Bartoš totiž bedlivým a starostlivým okem pozoroval náš život národní a vzrůst jeho všude, zejména ovšem v Brně, ochotně podporoval nejen svým duchem a pérem, nýbrž také kdekoli a kdykoli toho bylo třeba obětmi hmotnými, jež rozdával bez hluku a slávy štědrout rukou, nečině nikdy nároků na vděčnost. Sám ze skrovných příjmů professorských žil skromně, neutráceje, aby mohl pomáhati jiným, především účelům národním. České školy brněnské našly v něm i výtečného rádce i vydatného podporovatele, jak nad hrobem dosvědčil mu Dr. Budínský jménem „Matice Školské“ v Brně; zvlášť obětavě činil dary důležitým ústavům „Vesny“ brněnské (nejméně 6000 K) jež jí a „Matici brněnské“ poplynou i po smrti jeho. On se stal prvním zakladatelem „Ústřední Matice Školské“ a byl zakládajícím členem snad všech našich Matic moravských a všech důležitých podniků našich národních. Na důležité podniky naše kulturní pamatoval při každé příležitosti; rozdával knihy Maticním ústavům (gymnasiu v Zábřehu, reálce v Holešově a v Olomouci Besedě starobrněnské), získal se honorářů ve prospěch „Ústřední Matice školské“, Matice a „Vesny“ brněnské, Nár. Jednoty pro vých. Moravu v Olomouci; ještě v závěti odkázal 8000 K národním účelům a nesčíslné množství větších i menších darů poskytl chudým studujícím svého ústavu (založil na II. čes. gymnasiu v Brně fond na podporu žáků) i jiným lidem potřebným, zvlášť ve Zlíně a na Mlatcově, o kterých nikdo jiný nezvěděl, než dotyční. Přičilof se jeho skromné, ušlechtité povaze svým dobrodiním se pochlubiti. — Literaturu hmotně podporoval tím, že odbíral kde kterou knihu důležitou i časopis a také studentům odbírali doporučoval.

Povahy byl konservativné, z přesvědčení zbožné, ale při tom veselé a živé, výborný společník, jenž rád žertoval a chyby něčí si dobírával, ale povždy zachovával míru; zvláště rád bavíval se jemně s dětmi, znaje výtečně jejich pravou povahu. Stranil se každé okázalosti a nerad vystupoval před velkou ve-

*) Psával totiž také dosti často o běžných otázkách anonymně nebo pseudonymně do novin a této své činnosti nepřikládal literární váhy, ač za jisté bez účinku nebyla.

řejností, ač nescházel při žádném důležitém shromáždění, přednášce a zábavě, zvláště byla-li rázu lidového. Tu ochotně přispíval radou i skutkem. Velmi rád hovořil o literatuře, zejména o zjevech nejnovějších a se zájmem sledoval pokroky literární do poslední chvíle; neméně zajímal se o politiku celého světa slovanského. Zvláště na srdci ležela mu ryzost jazyka mateřského; stopoval ji stále a stále bojoval proti porušování jejímu. Vida, kterak se zmáhá nečeskost našeho slohu, litoval, že odmítl kdysi nabízenou mu professuru universitní, proto že by jako profesor universitní lépe a účinněji mohl čelit nákaze jazykové. Smýšlením vlasteneckým nikdy se netajil, ani za dob nebezpečných. V úmyslech byl vytrvalý a v práci neúmorný, pravý to hrdina práce do poslední chvíle; svou přímostí ovšem někdy vzbudil sobě nepřátele, ale i k nim choval se vždy čestně, nikdy se nesnížil k neslušnosti. Není tedy divu, že v Brně těšil se z úcty a přízně všeobecné a byl vynikajícím členem brněnské společnosti. Arci trochu se na něho zapomínalo, když před osmi lety odešel na odpočinek do svého rodiště; on cítil tuto zapomínavost a časem jej zabořila; neboť veřejnost naše všimla si ho pouze tehdy, když některým novým dílem byla upozorněna na slavného folkloristu našeho. —

Skromnost Bartošova také způsobila, že v okolí jeho málo kdo věděl o jeho vyznamenáních; on sám nikdy se jimi nehonosil. Ale sluší se, aby aspoň veřejnost o nich věděla. Za zásluhy ve svém úřadě vyznamenán byl rytířským křížem řádu Frant. Josefa a jmenován radou. Za zásluhy vědecké jmenován byl řádným členem České Akademie hned při jejím založení (1890), dopisujícím členem král. učené společnosti v Praze, imperatorské Akademie nauk v Petrohradě a Musejní společnosti moravské v Brně. Několik měst moravských jmenovalo jej čestným občanem: Blansko, Holešov, Ivančice, Jevíčko a rodná ves Mlatcova; dvě města honosí se dokonce ulicí Bartošovou (Napajedla a Přerov). Také četné spolky a důležité podniky kulturní jmenovaly jej čestným členem. Tak Národopisná výstava československá v Praze zvolila jej r. 1895 čestným předsedou a vyznamenala jej diplomem a bronzovou medailí za vynikající zásluhu o tuto výstavu. Čestným členem jmenovaly jej také Matice Moravská a Musejní spolek v Brně, Čtenářský spolek ve Zlíně a v Brně, Učitelská jednota okr. napajedelského a j.

Truchlíme nad čerstvým rovem velkého muže, jenž lidu moravskému zasvětil všecku svou lásku, všecku svou práci, všecky své oběti. Zdaž i lid moravský zachová jej u věrné a vděčné paměti a splatí jemu lásku jeho podle zásluhu?